

ՀԱՅԿԱՊԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Գ Ռ Ե Ր

Տեղեկություններ. — Գոնեբերի Անապատը կամ Վանքը կը գտնուէր Կրկեկիոյ Մոզեան գաւառին մէջ Բարձրբերդ գլխակին մօտ. այժմ բուն տեղը անյայտ է Կրկեկեան շատ վանքերու նման:

ՊԱՏՄԱՆՈՒԹՅԱՆ. — Գոնեբերի մասին մեզի հասած պատմական տեղեկութիւններ շատ քիչ են: Յիշատակագիր մը, Բարձր բերդի նշանաւոր Աւետարանին մէջ, ունի հետեւեալ տողերը. «Այլ և գլխի կից մերոց յաշխարհէս ուր և հանդիպեցիր, կու տանք զտուրք Աւետարանս ի սուրբ ախտն ի Գոնեբեր, յիշատակ մեզ և ծնաւոգաց մերոց և ազգականաց զի բազումք այն են որ անց են ամփոփած» (Սիւրմ. Բ. էջ 6):

Գոնեբերի առաջնորդներն կը յիշուին.

1. — Յովհաննէս Սպիւկոպոս Արեւելիւբայր, 1259 — 1289:

2. — Նեոսէս Սպիւկոպոս, որ մասնակցած է Ատանայի ժողովին (1316):

3. — Մխիթար Սպիւկոպոս (1335 — 1341), որ 1335ին Ղեռն Գ.ի կողմէ դեպան զրկուած է նասր սուլթանին, իսկ Անաւարդեցի Ռակոբ կաթողիկոսի հրամանովն յետոյ ընտրուած է կաթողիկոս (1341 — 1355):

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Գոնեբերի վանքը մը շակուժային յիշատակելի գործունէութեան մը թատր հանդիսացաւ Ռովհ. Արքայեղբոր առաջնորդութեան ըրջանին և իր շնորհիւ մասնաւոր:

Ա. — Յովհաննէս — Աշխարհակառնութեան անունով Պաղտին — որդին էր Կոստանդին Պայլի և Կրտսեր եղբայրը Հիթուս Ա. Թագաւորի, Ան բազմադիւն անձնաւորութիւն մըն է եղած, իբրեւ հեղինակ, գրել, սրբագրել և մեկնեանս իր զրէնն ու զբազարանէն անկորուստ պահուած նըշխարները կրնանք գտաւորել այսպէս.

ա. — Քերթուածներ և յիշատակարան.

բ. — Ընթերցանութիւններ. [Ներ.

գ. — Իրմէ սրբագրուած գիրքեր.

դ. — Իր յանձնարարութեամբ գրուած երկեր.

ե. — Իր հրամանով կատարուած ընթերցանութիւններ:

Ա. — Քերթուածներ եւ յիշատակարաններ.

1. — Քերթուած մը իր եղբոր Հիթուս Թագաւորի թաթարաց տուած այցելութեան առթիւ, «Քերթուածիւն սուրբ սկզբնաւորութեամբ. հրատարակուած Սիւրմէ (Հայագրատու, էջ 490-1):

2. — Տաղ ի Ո. Աստուածածինն, որ կը սկսի այսպէս. «Որ էն Հօրէն կատարեալ (Սիւս. 115):

3. — Մեղեկի ապաշխարութեան, սրուն սկիզբն է. «Սուրմամ ամեմ զատու գօրն ահագին» (Սիւս. 145):

4. — Տաղաւորութեալ Ձան մը ուղղութեամբ իր եղբոր աջկան Ֆիւրի. Երբ իր կողմէ անոր ընծայ կը զրկէր Սոյսմանի և Ռարայ զիրքերը (Հայագ. 486):

5. — Այլեայլ յիշատակարաններ (Հայագ. էջ 486-490) Սրբատ. 1897, էջ 463):

Բ. — Ընթերցանութիւններ.

1. — Աստուածաւոր (մասամբ). — Գիրք Սոզմունի, Ռարայ և Սիրաքայ — Ֆառաւոր մասնու գրելներն են Բարեւոյ և Թորոս երէց Ընթերցանաց (Սիւս. 534): Ընթերցանութիւնը կատարուած է 1263ին առաջ, որովհետեւ այդ տարւոյն սկիզբը վախճանած է Կոստանդին սրբաշառայր, մինչդեռ Թորոս երէցը յիշատակարանին մէջ տակաւին զոչ գրեցի ան:

2. — Թուղթաւոր. — Գրուած է Մեարոյ վարդապետի ենթադրութեամբ 1265-1272 թուականներուն, իսկ կարեւորեան Յուսէպին համարին 1276ին — Շիւրի տեղ ընդունելով Ձեռն —, մասամբ իր և մասամբ Ռակոբ զրի ձեռնով: Կը պարունակէ զրխաւորաբար Ա. Ռակոբեանի Գործք Ստաքելոցի Մեկնութեան թարգմանութիւնը, և ի միջի այլոց Կարապետեայ. Ստանքալ Ներքողեան, Յաղպս Վարուց Սրբոյն Միտրոքոյ (Սրբատ. 1897, էջ 330: Կար. 1330):

3. — Աւետարան. — Գրուած 1278ին իր եղբոր Սրբատ Սպարապետի համար (Գալէմք. 1):

4. — Աւետարան. — Գրուած 1280ին

և նուիրուած իր հօրը շինել տուած Կոստանդնոց գիւղաքաղաքին (Սիւս. 146)։

5. — Ժողովածու. — 1279-93? թվականներուն ինքն իրեն համար օրինակած է անձամբ ընդհանրապէս — մէկ մասը միայն կը պատկանի Թորոս Գրչին — և կը պարունակէ ի միջի այլոց Իրենիոսի օժոյցք Առաքելականքը գործին միջի հասած միակ օրինակը (Շողակաթ, էջ 204)։

6. — Աւեսարան. — Օրինակած է Կրտսերի մէջ 1286ին. — Վասպ. Ե. Լ. էջ 107։

7. — Աւեսարան. — Ակնքերի մէջ գրւած է 1287ին. — Կար. 227։

8. — Աստուածաւունջ (թերի). — Կը պարունակէ Նոր Կտակարանէն ա. Յայտնութիւն, բ. Էր ընդ եղբարսն, գ. Գործք Առաքելոց, դ. Թուղթք Կաթողիկեայց, ե. Աղօթք Եւթաղեան, զ. Թուղթք Պօղոսի, ինչ Կտակարանէն, ա. Սողոմոնի, բ. Յովր, գ. Առակք, դ. Ժողովող, ե. Երգ Երգոց, զ. Իմաստութիւն Սեղոմոնի Գրուած է Մազազաթի վրայ, բոլորգիր, 1288ին, Սիւսի մէջ. — Կար. 219։

Գ. — Իրմէ սրբազրուած գիրքեր.

1. — Աւեսարան, գրուած 1270-84 թուերուն միջև, իր Վասակ եղբոր համար (Շողակաթ, էջ 205)։

2. — Մեկնութիւն Սաղմոսաց Դանիէլ Կոորիի, գրուած Լիւնանկան վանքը, 1289ին, ուղղած է սոյոժ քրտնաջան և մեծախնէ՝ առժամամբ (Հայպ. 489-90)։

Դ. — Իր յանձնարարութեամբ գրուած երկեր.

Գէորգ Վրդ. Սկեռացի (Ք 1300) գրած է 1. — Համառոտ Մեկն. Գործոց Առաքելոց (Հ. Դպր. էջ 601 ր Սիւս. 145)։

2. — Դրուած յԱստուածաբան Աւեսարանին Յովնանեան, 1283 թուին (Հ. Դպր. էջ 721)։

Ե. — Իր հրամանով կատարուած ընդօրինակութիւններ.

1. — Աւեսարան, գրուած Թորոս քահանայի ձեռքով, 1263ին, և եկարագարուած այլ և այլ գրիչներէ, Գոնեբի Անպատին մէջ (Սիւս. 146)։ — Manuscripts Arménians Illustrés, S. Der Nersessian, Paris, 1937, էջ 98)։

2. — Աստուածաւունջ, որուն քերէն է

Բարսեղ Ռուբինեանց, իսկ ցանկերը գրած է Թորոս երէց Ընտրինեան, 1270ին. — Կար. 149, Հ. Թրգմ. էջ 123։

3. — Ն. Կսակաբանի մասեր. — Կար. 220։

4. — Իրնեսիոսի գործեր, Յովհաննէս և Ստեփանոս գրիչներու ձեռքով օրինակուած 1271ին, Սոթիքնէս քահանայ ձեռքով օժանդակ և ոպաստւոր. — Հայպ. 486, Հ. Թրգմ. 390։

5. — Ճառոց, — Բոլորագիր, գրուած 1270-1289ի միջև. — Յալ. Թ. 245։

6. — Աստուածաւունջ (ոչ լիակատար), գրիչն է իր աշակերտներէն Կոստանդին, սքանչելի բոլորգիրով գրուած, Մազազաթի վրայ 1284-8ին. — Շողակաթ էջ 206, Կար. 213։

7. — Մեկնութիւն Աւեսարանաց Դուհասու և Յովնանու, Յայտնութեան գրոց և Հանգստեան Յովհ. Աւետարանի, ընդօրինակուած երեք գրիչներէ, 1286 թվւին. — Սիւս. 147։

8. — Մեկնութիւն Սաղմոսաց Դանիէլ Կոորիի, գրուած 1287ին, վանից երէց Խարգիսի ձեռքով. — Հայպ. 488։

Արքայեղբոր մեծ աշխատանքէն զուրաւած քիչ բան ունինք Գոնեբի վանքէն։ Ծանօթ են հետեւեալները.

Ա. — Թորոս երէց Ընտրինեանց, գրիչ, 1263էն առաջ մասնակցած է Կոստանդին թագաւորահօր համար Յովհաննէս Արքայեղբոր օրինակած Աստուածաշուքի գրչութեան. — Սիւս. 534։

Բ. — Վասիլ Դրիչ և Մաղկող (1278?) — Յովհ. Արքայեղբոր Գոնեբի մէջ գրած Աւետարանը ծաղկած է. — Սիւս. 424, Գալէմք. Թ. 1։

Գ. — Մարտիրոս Վարդապետ, աշակերտ Գէորգ Վրդ. Սկեռացիի, Գոնեբի մէջ սկսած է գրել Աստուածաւունջ մը, 1303ին — Կար. Թ. 153, Սիւս. էջ 534, Շողակաթ, էջ 209, Մի էջ, Յովսէփեանց, էջ 3։

Ն. Վ. ԵՈՎԱԿԱՆ

